

Ομιλούμενο σχόλιο για τη *Verneinung* του Freud (1925)

του Jean Hyppolite (1954)

στο *Écrits*, Seuil, Παρίσι 1966

Κατ' αρχάς οφείλω να ευχαριστήσω τον Δόκτορα Λακάν για την επιμονή με την οποία μου ζήτησε να σας παρουσιάσω αυτό το άρθρο του Φρόυντ, επειδή έτσι μου έδωσε την ευκαιρία να περάσω μια νύχτα εργασίας· και να φέρω ενώπιόν σας τον καρπό αυτής της νύχτας.¹ Ελπίζω να είστε επιεικείς μαζί του. Ο Δρ Λακάν ευαρεστήθηκε να μου στείλει το γερμανικό κείμενο μαζί με το γαλλικό. Έκανε πολύ καλά, διότι νομίζω πως δεν θα είχα καταλάβει απολύτως τίποτα από το γαλλικό κείμενο, αν δεν είχα και το γερμανικό.²

Το άρθρο αυτό δεν το γνώριζα. Έχει εντελώς ασυνήθιστη δομή, και κατά βάθος είναι ασυνήθιστα αιγιματικό. Η κατασκευή του δεν είναι καθόλου καθηγητική. Πρόκειται για μια κατασκευή κειμένου που δεν θέλω μεν να την πω διαλεκτική, για να μην κάνω κατάχρηση της λέξης, όμως διαθέτει εξαιρετικά λεπτές αποχρώσεις. Και με υποχρέωσε να επιδοθώ σε αληθινή ερμηνεία, τόσο με το γερμανικό κείμενο όσο και με τη γαλλική μετάφραση (που δεν είναι πολύ ακριβής αλλά τελικά, σε σχέση με άλλες, αρκετά τίμια). Αυτήν ακριβώς την ερμηνεία θα σας εκθέσω. Πιστεύω πως είναι έγκυρη, όμως δεν είναι η μόνη δυνατή και σίγουρα αξίζει να συζητηθεί.

Ο Φρόυντ αρχίζει παρουσιάζοντας τον τίτλο: *Die Verneinung*. Και αντιλήφθηκα, μετά τον Δρα Λακάν που επίσης είχε ανακαλύψει το ίδιο, ότι θα ήταν καλύτερα να μεταφραστεί στα γαλλικά ως «La dénégation».³

Παρομοίως, θα δείτε παρακάτω να χρησιμοποιείται η έκφραση «etwas im Urteil verneinen», που δεν σημαίνει ότι αρνείται κανείς κάτι μέσα στην κρίση, μέσω της κρίσης, αλλά ότι κατά κάποιον τρόπο αναιρεί μια προηγούμενη κρίση.⁴ Θεωρώ ότι, απ' αρχής μέχρι τέλους του κειμένου, θα πρέπει να κάνουμε διάκριση ανάμεσα στην άρνηση που βρίσκεται εντός της κρίσης και τη στάση άρνησης, αλλιώς δεν μου φαίνεται κατανοητό.

Στο γαλλικό κείμενο δεν αναδεικνύεται ανάγλυφα το άκρως συγκεκριμένο, σχεδόν διασκεδαστικό ύφος των παραδειγμάτων αποποίησης που συνιστούν την αφετηρία του Φρόυντ. Πρώτα το παράδειγμα που περιέχει μια προβολή, τον ρόλο της οποίας θα μπορούσατε να εντοπίσετε εύκολα ακολουθώντας τις αναλύσεις που δίδονται σ' αυτό το σεμινάριο, και όπου ο ασθενής, ας πούμε ο ψυχαναλυόμενος, λέει στον αναλυτή του: «Θα σκεφτείτε τώρα ότι θέλω να πω κάτι προσβλητικό, ειλικρινά όμως δεν έχω αυτή την πρόθεση».⁵ «Καταλαβαίνουμε», λέει ο Φρόυντ, «ότι είναι η απόκρουση, μέσω της προβολής, μιας ιδέας που μόλις αναδύθηκε».

«Αντιλήφθηκα στην τρέχουσα ζωή ότι, όταν ακούμε κάποιον να λέει, όπως συμβαίνει συχνά, “δεν θέλω βέβαια να σας προσβάλω με αυτό που θα σας πω”, πρέπει να μεταφράσουμε: “θέλω να σας προσβάλω”. Πρόκειται για μια θέληση που δεν λείπει ποτέ.»⁶

Ωστόσο, η παρατήρηση αυτή οδηγεί τον Φρόντ σε μια παράτολμη γενίκευση, όπου θα θέσει το πρόβλημα πώς η αποποίηση θα μπορούσε να αποτελεί την ίδια την προέλευση της νόησης. Έτσι τουλάχιστον καταλαβαίνω εγώ αυτό το τόσο πυκνό από φιλοσοφική άποψη κείμενο.

Παρομοίως, ο Φρόντ δίνει το παράδειγμα ενός ατόμου που λέει πως είδε κάποιον στον ύπνο του: «Ρωτάτε ποιο να είναι αυτό το πρόσωπο στο όνειρο. Η μητέρα πάντως δεν είναι». Στην περίπτωση αυτή, είναι δεδομένο, μπορεί κανείς να είναι σίγουρος ότι αυτή είναι.

Παραθέτει επίσης μια βολική μέθοδο προς χρήση του ψυχαναλυτή, αλλά, θα μπορούσαμε να πούμε, και του οποιουδήποτε, για να ρίξει φως σε ό,τι έχει απωθηθεί σε μια δεδομένη κατάσταση. «Τι θεωρείτε το πιο απίθανο σ’ εκείνη την κατάσταση; Τι νομίζετε πως ήταν για σας το πιο μακρινό τότε;» Και αν πέσει στην παγίδα μας ο ασθενής, ή και ένας οποιοσδήποτε περιστασιακός συνομιλητής σ’ ένα τραπέζι ή σ’ ένα σαλόνι, αν αφεθεί και μας πει πράγματι εκείνο που του φαίνεται το πιο απίστευτο, αυτό είναι που θα πρέπει να πιστέψουμε.

Ορίστε λοιπόν μια ανάλυση με συγκεκριμένες μεθόδους ενέργειας, η οποία γενικεύεται τόσο ώσπου βρίσκει το θεμέλιό της σ’ έναν τρόπο να παρουσιάσει κανείς αυτό που είναι ο ίδιος υπό τον τρόπο τού ότι δεν είναι. Διότι αυτό ακριβώς είναι που τον συγκροτεί. «Θα σας πω τι δεν είμαι· προσοχή, αυτό ακριβώς είμαι.» Έτσι εισάγεται ο Φρόντ στη λειτουργία της αποποίησης, και για να το κάνει αυτό χρησιμοποιεί μια λέξη με την οποία δεν μπορώ παρά να αισθανθώ οικεία: τη λέξη *Aufhebung* η οποία, όπως ξέρετε, είχε πολυποίκιλη τύχη· δεν είναι δική μου δουλειά να μιλήσω γι’ αυτό...

Δρ Λακάν: Μα ναι, αν δεν αρμόζει σε σας να μιλήσετε, τότε σε ποιον;

Z. Υπολίτ: Είναι η διαλεκτική λέξη του Χέγκελ, που σημαίνει ταυτόχρονα αρνούμαι, καταργώ και διατηρώ, και βασικά σηκώνω, αίρω. Στην πραγματικότητα, μπορεί να είναι η *Aufhebung* μιας πέτρας ή επίσης η παύση της συνδρομής μου σε μια εφημερίδα. Ο Φρόντ μάς λέει: «Η αποποίηση είναι μια *Aufhebung* [ανάιρεση] της απώθησης, αλλά βέβαια δεν είναι αποδοχή του απωθημένου».

Εδώ ξεκινάει κάτι στ’ αλήθεια ασυνήθιστο στην ανάλυση του Φρόντ, διότι από τις ανεκδοτολογικές αναφορές, που θα μπορούσαμε να μην τις θεωρήσουμε τίποτε παραπάνω από αυτό, αναδίδεται εκπληκτική φιλοσοφική εμβέλεια, την οποία θα προσπαθήσω να συνοψίσω αμέσως.

Το αληθινό ζητούμενο σ' αυτή την *Aufhebung* της απώθησης, που δεν είναι αποδοχή του απωθημένου, είναι να παρουσιάσεις το είναι σου υπό τον τρόπο τού ότι δεν είσαι αυτό το είναι. Εκείνος που μιλάει λέει: «Να αυτό που δεν είμαι». Οπότε, εάν απώθηση σημαίνει ασυνειδησία, στην προκειμένη περίπτωση δεν θα υπήρχε πια απώθηση, εφόσον όλα είναι συνειδητά. Όμως το ουσιώδες της απώθησης παραμένει,⁷ με τη μορφή της μη αποδοχής.

Εδώ ο Φρόντ θα μας οδηγήσει σε μια πορεία άκρας φιλοσοφικής λεπτότητας, και θα ήταν μεγάλη μας απροσεξία να αφήσουμε την παρατήρηση, στην οποία θα επικεντρωθεί, να περιέλθει στην αστοχασία που περιβάλλει την τρέχουσα χρήση της: ότι δηλαδή το διανοητικό διαχωρίζεται από το συναισθηματικό. Διότι, στον τρόπο που θα πραγματευθεί αυτή την παρατήρηση, υπάρχει όντως μια βαθιά ανακάλυψη.

Θα αναπτύξω την υπόθεσή μου λέγοντας ότι ο Φρόντ, για να κάνει ανάλυση της διανοητικής λειτουργίας, δεν δείχνει πώς το διανοητικό διαχωρίζεται από το συναισθηματικό, αλλά πώς το διανοητικό είναι αυτό το είδος μετέωρης κατάστασης του περιεχομένου, για την οποία δεν θα ήταν αταίριαστος, σε μια κάπως βάρβαρη γλώσσα, ο όρος μετουσίωση.⁸ Ίσως εκείνο που γεννιέται εδώ είναι η σκέψη ως τέτοια· αυτό όμως δεν συμβαίνει αν πρώτα το περιεχόμενο δεν έχει πληγεί από κάποια αποποίηση.

Ας υπενθυμίσουμε ένα φιλοσοφικό κείμενο (και ζητώ γι' άλλη μια φορά συγγνώμη γι' αυτό, αλλά ο Δρ Λακάν μού εγγυάται την αναγκαιότητα μιας τέτοιας υπενθύμισης): στο τέλος ενός κεφαλαίου του Χέγκελ, το ζητούμενο είναι να υποκατασταθεί με την αληθινή αρνητικότητα εκείνη η όρεξη για καταστροφή που κυριεύει την επιθυμία και νοείται εδώ όχι τόσο με ψυχολογικό τρόπο όσο, πολύ περισσότερο, με βαθιά μυθικό, να υποκατασταθεί, λέω, η όρεξη για καταστροφή η οποία κυριεύει την επιθυμία και είναι τέτοια που, στην τελική έκβαση της αρχέγονης πάλης όπου έρχονται αντιμέτωποι οι δύο αντιμαχόμενοι, δεν θα υπάρχει πια κανένας για να διαπιστώσει τη νίκη ή την ήττα του ενός ή του άλλου, μια ιδεώδης άρνηση.

Η αποποίηση για την οποία μιλάει ο Φρόντ, στον βαθμό που είναι διαφορετική από την ιδεώδη άρνηση όπου συγκροτείται εκείνο που είναι διανοητικό, μας δείχνει ακριβώς αυτό το είδος γένεσης, την οποία ανιχνεύει, τη στιγμή της κατάληξης, στον αρνητισμό που χαρακτηρίζει ορισμένους ψυχωτικούς.⁹

Και ο Φρόντ θα μας εξηγήσει, πάντα μιλώντας μυθικά, τι διαφοροποιεί αυτή τη στιγμή από την αρνητικότητα.

Κατά τη γνώμη μου, αυτό είναι που πρέπει να παραδεχθούμε προκειμένου να καταλάβουμε για τι ακριβώς γίνεται λόγος στο συγκεκριμένο άρθρο με το όνομα της αποποίησης, κι ας μην είναι αμέσως εμφανές. Κατά παρόμοιο τρόπο πρέπει να αναγνωρίσουμε μια ασυμμετρία που εκφράζεται από δύο διαφορετικές

λέξεις στο κείμενο του Φρόντ, έστω κι αν μεταφράστηκαν με την ίδια λέξη στα γαλλικά: την ασυμμετρία ανάμεσα στο πέραςμα στην κατάφαση, με βάση την ενοποιό τάση της αγάπης, και τη γένεση, με βάση την καταστροφική τάση, αυτής της αποποίησης, η αληθινή λειτουργία της οποίας είναι να δημιουργήσει τη νόηση και την ίδια τη θέση της σκέψης.

Ας πορευθούμε όμως πιο αργά.

Είδαμε ότι ο Φρόντ θέτει το διανοητικό ως χωριστό από το συναισθηματικό: ακόμα όμως κι αν προστεθεί η τροποποίηση που είναι επιθυμητή κατά την ανάλυση, «η αποδοχή του απωθημένου», παρ' όλα αυτά η απώθηση δεν εξαλείφεται. Ας προσπαθήσουμε να φανταστούμε την κατάσταση.

Πρώτο στάδιο: ορίστε τι δεν είμαι. Από αυτό συναγάγαμε το τι είμαι. Η απώθηση εξακολουθεί να υπάρχει με τη μορφή της αποποίησης.

Δεύτερο στάδιο: ο ψυχαναλυτής με υποχρεώνει να αποδεχθώ με τη νόησή μου ό,τι αρνιόμουν πριν από λίγο· και ο Φρόντ προσθέτει, ύστερα από μια παύλα και χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις: « – όμως ούτε έτσι δεν αναιρέθηκε ακόμα η ίδια η διαδικασία της απώθησης» (*aufgehoben*).

Αυτό μου φαίνεται πως πάει πολύ βαθιά· αν ο ψυχαναλυόμενος δώσει την αποδοχή του, παίρνει πίσω την αποποίησή του, και ωστόσο η απώθηση εξακολουθεί να υφίσταται! Συμπεραίνω επομένως ότι πρέπει να δώσουμε φιλοσοφικό όνομα σε ό,τι έχει προκύψει εδώ, ένα όνομα που δεν το πρόφερε ο Φρόντ: κι αυτό είναι η άρνηση της άρνησης. Εκείνο που εμφανίζεται εν προκειμένω είναι στην κυριολεξία η διανοητική κατάφαση, αλλά μόνο η διανοητική, ως άρνηση της άρνησης. Οι όροι αυτοί δεν ανευρίσκονται στον Φρόντ, αλλά πιστεύω ότι απλώς προεκτείνουμε τη σκέψη του όταν τη διατυπώνουμε έτσι. Αυτό θέλει να πει κι εκείνη.

Αυτή τη στιγμή (ας είμαστε προσεκτικοί με ένα δύσκολο κείμενο!) ο Φρόντ βλέπει πια ότι είναι σε θέση να δείξει πώς το διανοητικό διαχωρίζεται [στην πράξη]¹⁰ από το συναισθηματικό, να διατυπώσει ένα είδος γένεσης της κρίσης, δηλαδή, εν τέλει, μια γένεση της σκέψης.

Να με συγχωρήσουν οι παρευρισκόμενοι ψυχολόγοι, αλλά δεν πολυσυμπαθώ τη θετική ψυχολογία αυτή καθ' εαυτήν· θα μπορούσε κανείς να εκλάβει την εν λόγω γένεση ως θετική ψυχολογία· μου φαίνεται πως έχει βαθύτερη εμβέλεια, καθώς ανήκει στην τάξη της ιστορίας και του μύθου. Και σκέφτομαι, βλέποντας τον ρόλο που αναθέτει σ' αυτό το αρχέγονο συναισθηματικό ο Φρόντ, εφόσον το βάζει να γεννήσει τη νόηση, ότι πρέπει να το καταλάβουμε όπως διδάσκει ο Δρ Λακάν: δηλαδή ότι η πρωτογενής μορφή της σχέσης που στην ψυχολογία αποκαλείται συναισθηματική τοποθετείται και η ίδια στο διακριτό πεδίο της ανθρώπινης κατάστασης και ότι, αν γεννά τη νόηση, αυτό συμβαίνει επειδή εμπεριέχει ήδη στο ξεκίνημά της μια θεμελιώδη ιστορικότητα. Δεν υπάρχει το καθαρά συναισθηματικό από τη μία μεριά, εξ ολοκλήρου

δεσμευμένο στο πραγματικό, και το καθαρά διανοητικό από την άλλη, που θα αποδεσμευόταν από το πραγματικό για να το ανακαταλάβει. Στη γένεση που περιγράφεται εδώ βλέπω ένα είδος μεγάλου μύθου· και πίσω από την επίφαση θετικότητας στον Φρόντ, υπάρχει αυτός ο μεγάλος μύθος που την υποστηρίζει.

Τι σημαίνει αυτό; Πίσω από την κατάφαση,¹¹ τι υπάρχει; Υπάρχει η *Vereinigung*, η συνένωση, που είναι Έρωσ. Και πίσω από την αποποίηση (προσοχή, η διανοητική αποποίηση θα είναι κάτι περισσότερο), τι υπάρχει; Η εμφάνιση ενός θεμελιώδους ασύμμετρου συμβόλου. Η αρχέγονη κατάφαση δεν είναι τίποτε άλλο από καταφάσκω· αρνούμαι, όμως, είναι κάτι παραπάνω από θέλω να καταστρέψω.

Η πορεία που οδηγεί σ' αυτό το σημείο, και που μεταφράστηκε στα γαλλικά ως απόρριψη, χωρίς ο Φρόντ να χρησιμοποιεί εδώ τον όρο *Verwerfung*, τονίζεται ακόμα περισσότερο, εφόσον βάζει *Ausstossung*,¹² που σημαίνει αποβολή.

Έχουμε κατά κάποιον τρόπο εδώ [το τυπικό ζεύγος] δύο πρώτων δυνάμεων: της δύναμης έλξης¹³ και της δύναμης αποβολής, που είναι και οι δύο, απ' ό,τι φαίνεται, υπό την κυριαρχία της αρχής της ευχαρίστησης, κάτι σίγουρα εντυπωσιακό σ' αυτό το κείμενο.¹⁴

Έτσι, η κρίση έχει πια την πρώτη της ιστορία. Και ο Φρόντ κάνει διάκριση ανάμεσα σε δύο τύπους:

Σύμφωνα με όσα μαθαίνει ο καθένας από τα στοιχεία φιλοσοφίας, υπάρχει μια απονεμητική κρίση και μια υπαρκτική. «Η λειτουργία της κρίσης [...] πρέπει να αποδώσει σ' ένα πράγμα μια ιδιότητα ή να του τη στερήσει, και πρέπει να παραδεχθεί ή να απορρίψει την ύπαρξη μιας παράστασης στην πραγματικότητα.»

Οπότε ο Φρόντ δείχνει τι υπάρχει πίσω από την απονεμητική κρίση και πίσω από την υπαρκτική. Μου φαίνεται ότι, για να κατανοήσουμε το κείμενό του, πρέπει να θεωρήσουμε ότι τόσο η άρνηση της απονεμητικής κρίσης όσο και η άρνηση της υπαρκτικής βρίσκονται εντεύθεν της άρνησης τη στιγμή που εμφανίζεται στη συμβολική της λειτουργία. Κατά βάθος, δεν υπάρχει ακόμα κρίση αυτή τη στιγμή της ανάδυσης, υπάρχει ένας πρώτος μύθος τού έξω και του μέσα, και το θέμα είναι να κατανοήσουμε ακριβώς αυτό.

Νιώθετε τι εμβέλεια έχει ο μύθος της διάπλασης του έξω και του μέσα, δεδομένου ότι σ' αυτούς τους δύο όρους θεμελιώνεται η αλλοτρίωση. Ό,τι μεταφράζεται στην τυπική τους αντίθεση γίνεται πέρα από εκεί αλλοτρίωση και εχθρότητα μεταξύ των δύο.

Εκείνο που καθιστά τόσο πυκνές αυτές τις τέσσερις-πέντε σελίδες είναι, όπως βλέπετε, ότι θέτουν τα πάντα υπό ερώτηση και ότι μεταβαίνουμε από συγκεκριμένες παρατηρήσεις, τόσο μικρής σημασίας φαινομενικά και τόσο βαθυστόχαστες στη γενικότητά τους, σε κάτι που συμπαρασύρει μια ολόκληρη φιλοσοφία, κι ας καταλάβουμε με αυτό: μια ολόκληρη δομή σκέψης.

Πίσω από την απονεμητική κρίση, τι υπάρχει; Υπάρχει το «θέλω να ιδιοποιηθώ», «να εισαγάγω μέσα μου», «να ενδοβάλω» ή το «θέλω να αποβάλω».

Υπάρχει στην αρχή, φαίνεται να λέει ο Φρόντ, αλλά το «στην αρχή» δεν θέλει να πει τίποτε άλλο απ' ό,τι το «Ήταν μια φορά κι έναν καιρό...» των μύθων. Σ' αυτή την ιστορία, ήταν μια φορά κι έναν καιρό ένα εγώ (ας καταλάβουμε εδώ: ένα υποκείμενο) για το οποίο δεν υπήρχε ακόμα τίποτα ξένο.

Η διάκριση μεταξύ ξένου και ίδιου είναι μια πράξη, μια αποβολή. Κάτι που καθιστά κατανοητή μια πρόταση η οποία, επειδή ξεπροβάλλει αρκετά απότομα, φαίνεται αντιφατική για μία στιγμή:

«Das Schlechte», το κακό, «das dem Ich Fremde», το ξένο προς το εγώ, «das Aussenbefindliche», αυτό που βρίσκεται έξω, «ist ihm zunächst identisch», είναι αρχικά ταυτόσημα για εκείνο.

Λίγο πριν, όμως, ο Φρόντ είχε πει ότι ενδοβάλλει κανείς και αποβάλλει, ότι επομένως υπάρχει μια διεργασία που είναι διεργασία αποβολής και [χωρίς την οποία] η διεργασία ενδοβολής δεν θα είχε νόημα. Έχουμε εδώ την αρχέγονη διεργασία όπου [θεμελιώνεται] αυτό που θα είναι η απονεμητική κρίση.

Αλλά εκείνο που βρίσκεται στην προέλευση της υπαρκτικής κρίσης είναι η σχέση ανάμεσα στην παράσταση και την αντίληψη. Και είναι πολύ δύσκολο να μη μας ξεφύγει η έννοια με την οποία ο Φρόντ εμβαθύνει αυτή τη σχέση. Το σημαντικό είναι ότι «στην αρχή» είναι αδιάφορο και ουδέτερο να ξέρουμε αν κάτι υπάρχει ή δεν υπάρχει. Υπάρχει. Το υποκείμενο αναπαράγει την παράσταση των πραγμάτων βάσει της αρχικής αντίληψης που είχε αποκτήσει γι' αυτά. Όταν τώρα λέει ότι αυτό υπάρχει, το ερώτημα [δεν]¹⁵ είναι να μάθουμε αν η παράσταση αυτή διατηρεί ακόμα την κατάστασή της στην πραγματικότητα, αλλά αν το υποκείμενο θα μπορέσει ή δεν θα μπορέσει να την ξαναβρεί. Αυτή είναι η συσχέτιση όπου ο Φρόντ ρίχνει το βάρος [του ελέγχου] από την παράσταση στην πραγματικότητα και [θεμελιώνει την παράσταση] στη δυνατότητα να ξαναβρεί και πάλι το αντικείμενό της. Αυτή η έμφαση που δίνει ο Φρόντ στο ελατήριο της επανάληψης αποδεικνύει ότι κινείται σε βαθύτερη διάσταση από εκείνη όπου τοποθετείται ο Γιουνγκ, και η οποία είναι πιο κυριολεκτικά διάσταση της μνήμης.¹⁶ Σε αυτό το σημείο είναι που δεν πρέπει να χάσουμε το νήμα της ανάλυσής του. (Φοβάμαι όμως μήπως σας κάνω να το χάσετε, τόσο δύσκολο και λεπτολόγο που είναι.)

Στην απονεμητική κρίση, το ζητούμενο είναι η αποβολή ή η ενδοβολή. Στην υπαρκτική κρίση, το ζητούμενο είναι να προσδοθεί στο εγώ, ή μάλλον στο υποκείμενο (είναι πιο συμπεριληπτικό) μια παράσταση στην οποία δεν αντιστοιχεί πια το αντικείμενό της, αλλά αντιστοιχούσε κάποτε, με μια αναδρομή στο παρελθόν. Το διακύβευμα εν προκειμένω είναι η γένεση «του έξω και του μέσα».

Έτσι λοιπόν έχουμε, μας λέει ο Φρόντ, «μια θέαση στη γένεση» της κρίσης με βάση «το παιχνίδι των πρωταρχικών ενορμητικών διακινήσεων». Άρα, υπάρχει κάτι σαν «ένσκοπη μετεξέλιξη της εισαγωγής στο Εγώ ή της αποβολής από το Εγώ που αρχικά επιτυγχάνεται σύμφωνα με την αρχή της ευχαρίστησης».

«Die Bejahung», η κατάφαση, μας λέει ο Φρόντ, «als Ersatz der Vereinigung», ως υποκατάστατο της συνένωσης, «gehört dem Eros an», ανήκει στον Έρωτα, είναι δουλειά τού Έρωτα: από αυτόν ακριβώς εκπηγάζει η κατάφαση. Για παράδειγμα, στην απονεμητική κρίση, υπάρχει το γεγονός ότι ενδοβάλλουμε, ότι εισάγουμε μέσα μας, αντί να αποβάλλουμε έξω από μας.

Για την άρνηση ο Φρόντ δεν χρησιμοποιεί τη λέξη *Ersatz* αλλά *Nachfolge* (διαδοχή). Ωστόσο, ο Γάλλος μεταφραστής την αποδίδει με την ίδια λέξη, ως *Ersatz*. Το γερμανικό κείμενο λέει: η κατάφαση είναι το *Ersatz* της *Vereinigung*, και η άρνηση η *Nachfolge* της αποβολής ή, ακριβέστερα, της ενόρμησης καταστροφής (*Destruktionstrieb*).¹⁷

Επομένως, όλο αυτό γίνεται εντελώς μυθικό: υπάρχουν δύο ενορμήσεις που είναι, θα λέγαμε, αναμειγμένες σ' αυτόν τον μύθο ο οποίος κυφορεί το υποκείμενο: η μία συνένωσης, η άλλη καταστροφής. Μεγάλος μύθος, όπως βλέπετε, μύθος που επαναλαμβάνει άλλους. Αλλά η μικρή απόχρωση, ότι η κατάφαση δεν κάνει κατά κάποιον τρόπο τίποτε άλλο από το να υποκαθιστά άνευ άλλου τινός τη συνένωση, ενώ η άρνηση προκύπτει ύστερα από την αποβολή, μου φαίνεται πως είναι η μόνη ικανή να εξηγήσει τη φράση που ακολουθεί και κάνει λόγο απλώς για αρνητισμό και ενόρμηση καταστροφής. Και πράγματι, αυτό εξηγεί καλά πώς μπορεί να υπάρχει μια ευχαρίστηση άρνησης, ένας αρνητισμός που απορρέει απλώς από την καταστολή¹⁸ κάθε λιβιδινικής συνιστώσας· με άλλα λόγια, εκείνο που εξαφανίστηκε μέσα στην ευχαρίστηση της άρνησης (εξαφανίστηκε = απωθήθηκε) είναι οι λιβιδινικές συνιστώσες.

Κατά συνέπεια, η ενόρμηση καταστροφής εξαρτάται άραγε κι εκείνη από [την αρχή της ευχαρίστησης]; Το θεωρώ σημαντικότερο αυτό, κεφαλαιώδες για την τεχνική.¹⁹ Πλην όμως, μας λέει ο Φρόντ, «η απόδοση της λειτουργίας της κρίσης καθίσταται δυνατή μόνο μέσω της δημιουργίας του συμβόλου της άρνησης».²⁰

Γιατί δεν μας λέει ο Φρόντ: η λειτουργία της κρίσης καθίσταται δυνατή μέσω της κατάφασης; Επειδή η άρνηση πρόκειται να παίξει έναν ρόλο όχι ως τάση προς την καταστροφή, ούτε και μέσα σε μια μορφή κρίσης, αλλά ως θεμελιώδης στάση ρητά εκπεφρασμένης συμβολικότητας.

«... δημιουργία[ς] του συμβόλου της άρνησης [που] έχει επιτρέψει στη σκέψη έναν πρώτο βαθμό ανεξαρτησίας από τις επιτυχίες της απώθησης και συνεπώς και από τον καταναγκασμό (*Zwang*) της αρχής της ευχαρίστησης».

Φράση που το νόημά της δεν θα μου δημιουργούσε κανένα πρόβλημα, αν δεν είχα αρχικά συναρτήσει την τάση για καταστροφή με την αρχή της ευχαρίστησης.

Διότι υπάρχει εν προκειμένω μια δυσκολία. Τι σημαίνει αυτή η ασυμμετρία μεταξύ κατάφασης και άρνησης; Σημαίνει ότι όλο το απωθημένο μπορεί να αναληφθεί και πάλι και να επαναχρησιμοποιηθεί σε ένα είδος μετέωρης κατάστασης και ότι, αντί να είναι υπό την κυριαρχία των ενορμήσεων έλξης και αποβολής, μπορεί κατά κάποιον τρόπο να δημιουργήσει για τον εαυτό του ένα περιθώριο σκέψης, μια εμφάνιση του είναι υπό τη μορφή του ότι δεν είναι αυτό το είναι, η οποία παράγεται μαζί με την αποποίηση, δηλαδή όπου το σύμβολο της άρνησης έχει συναρτηθεί με τη συγκεκριμένη στάση αποποίησης.

Διότι έτσι πρέπει να κατανοήσει κανείς το κείμενο, αν δεχτεί το συμπέρασμά του, που στην αρχή μου φάνηκε λίγο παράξενο.

«Με αυτή την άποψη για την αποποίηση [άρνηση] ταιριάζει πολύ καλά ότι στην ανάλυση δεν ανιχνεύουμε κανένα “Όχι” από το ασυνείδητο...»

Όμως βρίσκουμε μέσα του σαφώς καταστροφή. Άρα θα πρέπει οπωσδήποτε να διαχωρίσουμε την ενόρμηση καταστροφής από τη μορφή της καταστροφής, διότι αλλιώς δεν θα καταλαβαίναμε τι εννοεί ο Φρόντ. Πρέπει να δούμε στην αποποίηση μια συγκεκριμένη στάση απ’ όπου προέρχεται το ρητό σύμβολο της άρνησης, το οποίο είναι και το μόνο που καθιστά δυνατό κάτι που να μοιάζει σαν χρησιμοποίηση του ασυνειδήτου, ενώ παράλληλα διατηρείται η απώθηση.

Αυτό μου φαίνεται πως είναι το νόημα της συνέχειας της ανωτέρω καταληκτικής φράσης: «... και ότι η αναγνώριση του ασυνειδήτου από τη μεριά του Εγώ εκφράζεται με αρνητική διατύπωση».

Αυτό είναι το ζουμί: δεν βρίσκουμε κατά την ανάλυση κανένα «όχι» ορμώμενο από το ασυνείδητο, αλλά η αναγνώριση του ασυνειδήτου από τη μεριά του Εγώ δείχνει ότι πάντα το Εγώ είναι παραγνώριση· ακόμα και στη γνώση, βρίσκουμε πάντα από τη μεριά του Εγώ, σε αρνητική διατύπωση, το σημάδι της δυνατότητας να κρατήσει το ασυνείδητο, ενώ παράλληλα το αρνείται.

«Δεν υπάρχει ισχυρότερη απόδειξη της επιτυχημένης αποκάλυψης του ασυνειδήτου από την αντίδραση του αναλυόμενου με τη φράση: “Αυτό δεν το είχα σκεφτεί” ή “Αυτό δεν μου είχε περάσει (ποτέ) από το μυαλό”».

Υπάρχει επομένως σ’ αυτό το κείμενο τεσσάρων-πέντε σελίδων του Φρόντ, και ζητώ συγγνώμη αν δυσκολεύτηκα κάπως κι εγώ να βρω εκείνο που πιστεύω πως είναι το νόημα του, αφενός η ανάλυση εκείνου του είδους συγκεκριμένης στάσης που ανακλύπει απλώς με την παρατήρηση της αποποίησης, αφετέρου η δυνατότητα να δούμε το διανοητικό να αποσυνδέεται στην [πράξη] από το συναισθηματικό· τέλος, και προπαντός, μια γένεση όλων όσα προηγούνται στο επίπεδο του πρωτογενούς, και κατά συνέπεια η προέλευση της κρίσης και της ίδιας της σκέψης (με τη μορφή της σκέψης ως τέτοιας, διότι

υφίσταται μεν ήδη από πριν, στο πρωτογενές, όμως όχι ως σκέψη) που συλλαμβάνεται με τη διαμεσολάβηση της αποποίησης.

Μετάφραση: Κική Καψαμπέλη

Επιμέλεια: Γ. Κουζέλης και Ο. Κωνσταντάς

Σημειώσεις

1. «Σου φέρνω τον καρπό μιας νύχτας της Ιδουμαίας» (Σημ. Ζ. Λακάν). [Εννοείται μιας άγρυπνης νύχτας, πρώτος στίχος από το ποίημα του Μαλλαρμέ «Δώρο του ποιήματος» (*Don du poème*). (Σ.τ.Μ.)]

2. Η γαλλική μετάφραση του άρθρου *Die Verneinung* του Φρόντ δημοσιεύθηκε στον τόμο VII, τεύχος 2 του επίσημου οργάνου της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας του Παρισιού, δηλαδή το 1934, με τίτλο *La négation*. Το γερμανικό κείμενο πρωτοδημοσιεύθηκε το 1925 στο *Imago*, IX, και έκτοτε αναδημοσιεύθηκε σε πολλές συλλογές έργων του Φρόντ. Ανεύρισκεται στον 14^ο τόμο των Απάντων, δεύτερο κείμενο: *GW XIV*, σ. 11-15.

3. Αντί για «*La négation*», βλ. σημ. 2. Οι δύο γαλλικοί όροι χρησιμοποιούνται εξίσου για τη μετάφραση της φροϋδικής *Verneinung*, με τη *dénégation* να σημαίνει περισσότερο την αποποίηση. Βλ. «Αποποίηση (Άρνηση)», στο J. Laplanche-J.B. Pontalis, *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*, μτφρ. Β. Καψαμπέλης-Λ. Χαλκούση-Α. Σκούλικα-Π. Αλούπης, Κέδρος, Αθήνα 1986, σ. 74-77, και ειδικότερα: «Επειδή είναι αδύνατο για τον μεταφραστή να τοποθετείται συνεχώς σε κάθε χωρίο υπέρ της εκδοχής “άρνηση” (*négation*) ή “αποποίηση” (*dénégation*), η λύση που συνιστούμε είναι να αποδοθεί η *Verneinung* με τον όρο (*dé*)*négation*», σ. 75. Εδώ ακολουθούμε τον συγγραφέα και μεταφράζουμε αποποίηση την *dénégation* και άρνηση τη *négation*. (Σ.τ.Μ.)

4. Η έννοια αυτή υποδεικνύεται σε ικανοποιητικό βαθμό από την αμέσως επόμενη φράση για τη *Verurteilung* [καταδίκη], δηλαδή την απορριπτική κρίση την οποία χαρακτηρίζει ως ισοδύναμο (*Ersatz* [υποκατάστατο]) της απώθησης, που το «όχι» της πρέπει να ληφθεί ως σήμα κατατεθέν, ως πιστοποιητικό προέλευσης συγκρίσιμο με το «Made in Germany» που είναι αποτυπωμένο σ' ένα αντικείμενο. (Σημ. Ζ. Λακάν.)
5. Η μετάφραση των φροϋδικών χωρίων βασίζεται στη μετάφραση του Θόδωρου Παρασκευόπουλου (επιμ. Γ. Κουζέλης-Ο. Κωνσταντάς) στον παρόντα τόμο. (Σ.τ.Μ.)
6. Παρά τα εισαγωγικά, η παράγραφος δεν ανευρίσκεται αυτούσια στο κείμενο του Φρόντ, πρόκειται για παράφραση. (Σ.τ.Μ.)
7. «Bei Fortbestand des Wesentlichen an der Verdrängung» (*GW XIV*, σ. 12).
8. Σκοπεύουμε να δώσουμε κάποια μέρα τον αυστηρό ορισμό αυτού του όρου για την ανάλυση – κάτι που δεν έχει γίνει ακόμα. (Σημ. Ζ. Λακάν, 1955.) Έκτοτε η υπόσχεση εκπληρώθηκε (1966).
9. «Die allgemeine Verneinungslust, der Negativismus mancher Psychotiker, ist wahrscheinlich als Anzeichen der Triebentmischung durch Abzug der libidinösen Komponenten zu verstehen» (*GW XIV*, σ. 15).
10. Μέσα σε αγκύλες υποδεικνύονται λέξεις που προσθέσαμε. (Σημ. Ζ. Λακάν.)
11. *Bejahung*.
12. *GW XIV*, σ. 15.
13. *Einbeziehung*.
14. Το σεμινάριο στο οποίο ο Ζ. Λακάν σχολίασε το κείμενο «Πέρα από την αρχή της ευχαρίστησης» έλαβε χώρα μόλις το 1954-1955.
15. Λέξεις που προστέθηκαν από τον επιμελητή, σύμφωνα με το κείμενο του Φρόντ: «Der erste und nächste Zweck der Realitätsprüfung ist also nicht, ein dem

Vorgestellten entsprechendes Objekt in der realen Wahrnehmung zu finden, sondern es *wiederzufinden*, sich zu überzeugen, daß es noch vorhanden ist» (*GW* XIV, σ. 14).

16. Μήπως ο συγγραφέας θέλει να υποδείξει εδώ την πλατωνική ανάμνηση; (Σημ. Ζ. Λακάν.)

17. Στις πρώτες γαλλικές και αγγλικές μεταφράσεις των έργων του Φρόυντ, ο όρος *Trieb* μεταφράστηκε ως ένστικτο (*instinct*), και αυτή τη λέξη χρησιμοποιεί εδώ ο συγγραφέας. Αργότερα όμως αντικαταστάθηκε με το *pulsion/drive* αντίστοιχα, δηλ. ενόρμηση («Ενόρμηση», στο J. Laplanche-J.-B. Pontalis, *ό.π.*, σ. 208 κε. και γενικότερα σ. 191-221). Ως ενόρμηση μεταφράζεται και εδώ. Ας σημειωθεί ότι ο γερμανικός όρος *Instinkt* επίσης εμφανίζεται στο φροϋδικό έργο («Ένστικτο», *ό.π.*, σ. 221-222). (Σ.τ.Μ.)

18. Γερμανικά: *Abzug*, αφαίρεση, καταμέτρηση, κατακράτηση, «εκείνο που αφαιρείται μέσα στην ευχαρίστηση της άρνησης είναι οι λιβιδινικές συνιστώσες». Η δυνατότητα γι' αυτό σχετίζεται με την *Triebentmischung* [απόμιξη των ενορμήσεων], που είναι ένα είδος επιστροφής στην καθαρή κατάσταση, μια διαδικασία διαύγασης για τον διαχωρισμό των ενορμήσεων, που συνήθως μεταφράζεται μετριότατα ως αποσύμπλεξη.

19. Ο αξιοθαύμαστος τρόπος με τον οποίο εξετάζει εδώ τη δυσκολία ο Ζ. Υπολίτ μας φαίνεται πολύ σημαντικός, πόσο μάλλον όταν ακόμα τότε δεν είχαμε διαμορφώσει τις θέσεις που επρόκειτο να αναπτύξουμε το επόμενο έτος στο σχόλιό μας για το *Πέρα από την αρχή της ευχαρίστησης* σχετικά με την ενόρμηση θανάτου, η οποία αποφεύγεται τόσο πολύ κι όμως είναι τόσο παρούσα στο κείμενο αυτό.

20. Υπογράμμιση του Φρόυντ. [Σύμφωνα με το φροϋδικό πρωτότυπο, η υπογράμμιση εδώ είναι του συγγραφέα και η πρόταση αποτελεί μικρή παράφραση, σύνοψη μεγαλύτερης πρότασης που παρατίθεται στη μεθεπόμενη παράγραφο. (Σ.τ.Μ.)]